

bestemme over oss? Er det for eksempel riktig av staten å begrense ytringsfriheten, eller burde vi ha anledning til å si hva som helst offentlig? Har staten rett til å stille krav til hvordan vi kler oss i ulike sammenhenger, eller burde det alltid være helt opp til oss selv å bestemme hva vi skal ha på oss? I 2018 ble det her til lands innført forbud mot ansiktsdekkende plagg i forbindelse med undervisning. Flere europeiske land har tilsvarende forbud som gjelder bekledning på ethvert offentlig sted. Vil det være riktig å utvide det norske forbudet på denne måten, eller er slike krav urimelig inngripende?

Spør vi på denne måten, vektlegger vi at lovforbud hindrer oss i å gjøre som vi vil, slik for eksempel tobakksskadeloven hindrer oss i å røyke på kafé. Vi skal likevel være forsiktige med å gjøre grensedragningen mellom tillatelig og utillatelig maktbruk til et spørsmål om å finne den rette balansen mellom statens makt og borgernes frihet. Forholdet mellom statens makt og individets frihet kan ikke ganske enkelt forstås slik at den ene parten taper når den andre parten vinner. Noen ganger skaper statens maktutøvelse muligheter for oss.

Tenk for eksempel på den norske opplæringslovens krav om at barn og unge skal delta i grunnskoleopplæring. Dette kravet er et opplagt tilfelle av politisk maktutøvelse, men innebærer det egentlig en innskrenkning av vår frihet? En person som ikke kan lese og skrive, eller som mangler grunnleggende kunnskaper om hvordan samfunnet fungerer, vil i mange sammenhenger møte hindringer som andre personer ikke støter på. Det er svært mange jobber en slik person ikke kan ha. Manglende skolegang betyr normalt dårlig råd, og dermed færre valgmuligheter. Antakelig vil personen også ha vansker

med å holde seg orientert om de mulighetene som faktisk finnes. Manglende skolegang begrenser med andre ord friheten i stor grad, mens plikten til å gå på skole øker vår frihet ved å gi oss muligheter vi ellers ikke ville hatt. I tilfellet skoleplikt kan vi si at statens maktbruk ikke begrenser, men heller fremmer vår frihet.

At statens lovgivning både kan begrense og fremme frihet, lar seg forklare med utgangspunkt i forskjellen mellom to ulike frihetsbegreper. Vi kan på den ene siden snakke om **negativ frihet**, som viser til et fravær av ytre hindringer påført oss av andre. Når vi er opptatt av at lover begrenser friheten vår, legger vi typisk en slik negativ frihetsforståelse til grunn. På den andre siden kan vi snakke om **positiv frihet**, som viser til vår faktiske evne til å handle fritt, det vil si til de aktørinterne faktorene som gjør det mulig for oss å utøve selvbestemmelse. Det er på bakgrunn av en slik positiv frihetsforståelse at det er meningsfullt å si at skoleplikten fremmer frihet.

Negativ og positiv frihet blir noen ganger satt opp som konkurrerende oppfatninger om hva vi rimeligvis bør forstå med frihet i en politisk sammenheng. Det er imidlertid ikke nødvendig å lage et slikt motsetningsforhold. Riktignok er det ofte slik at ulike filosofer vektlegger det ene mer enn det andre, men de to frihetsbegrepene er ikke logiske motsetninger. De kan ses på som komplementære begreper, i den forstand at de viser til ulike aspekter ved hva det vil si å være fri. Merk dessuten at verken det negative eller positive frihetsbegrepet viser direkte til et konkret sett med friheter, slik som ytringsfrihet, religionsfrihet eller forsamlingsfrihet. Negativ og positiv frihet kan heller tenkes på som mer grunnleggende begreper vi kan